

”Kuullaan, mutta ei kuunnella” – Lasten osallistumisoikeudet Suomessa

Arviointiraportin ja pilotointihankkeen tulosten esittely

Liisa Männistö, oikeusministeriö

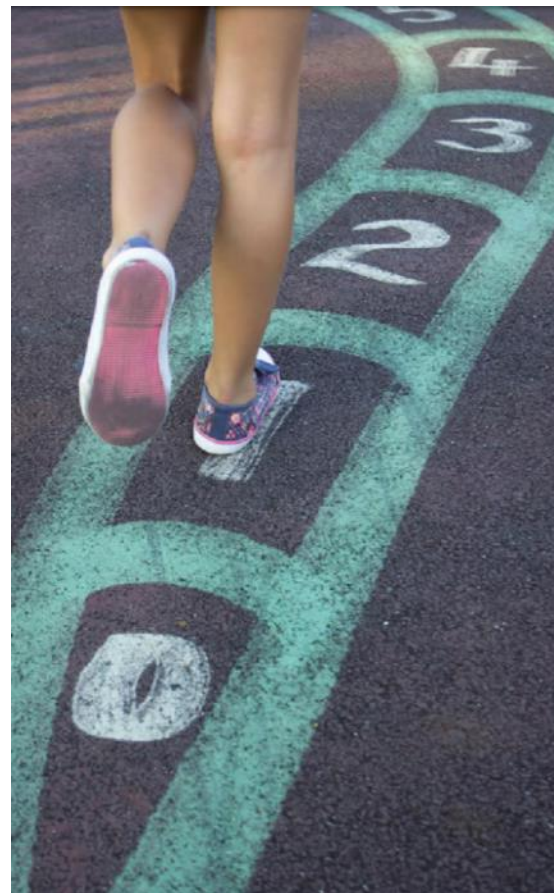
Esityksen sisältö

1. Arviointityökalu ja pilotointihanke
2. Arviointihankkeen tuotokset & keskeiset tulokset
3. Huomioita arviointityökalusta ja -prosessista
4. Johtopäätöksiä

1. Arviointityökalu ja pilotointihanke

Lasten osallistumisoikeuksien arviointityökalu

- Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus CM/Rec(2012)2 lasten ja alle 18-vuotiaiden nuorten osallistumisesta.
- Euroopan neuvosto julkaisi vuonna 2016 arviointityökalun, jonka avulla jäsenmaat voivat mitata edistystään suosituksen toimeenpanossa.
- Suomi/OKM oli mukana Euroopan neuvoston työryhmässä, joka kehitti arviointityökalun.
- Suomi päätti pilotoida työkalua osana EN ministerikomitean puheenjohtajakauttaan.

LASTEN OSALLISTUMIS- OIKEUKSIEN ARVIOINTITYÖKALU

” Indikaattorit, joiden avulla voidaan mitata alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten osallistumisoikeuksien toteutumista heitä itseään koskevissa asioissa

Euroopan neuvoston suositus CM/Rec (2012)2 lasten ja alle 18-vuotiaiden nuorten osallistumisesta

- Määritelmät:

- “lapsilla ja nuorilla” viitataan kaikkiin alle 18-vuotiaisiin henkilöihin;
- “osallistumisella” tarkoitetaan sitä, että yksilöillä ja lapsiryhmillä on oikeus, keinot, tila, mahdollisuus ja tarvittaessa tuki ilmaista vapaasti mielipiteensä, tulla kuulluiksi ja osallistua päätöksentekoon asioissa, jotka vaikuttavat heihin, ja heidän näkemyksensä on otettava huomioon heidän ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti

- Keinot:

- Osallistumisoikeuden turvaaminen
- Osallistumisen edistäminen ja siitä tiedottaminen
- Osallistumispaikkojen luominen

Arviointityökalu: Indikaattorit 1-5

Osallistumisoikeuden suojeleminen

- 1 Lasten ja nuorten oikeudesta osallistua päätöksentekoon säädetään kansallisessa perustuslaissa ja muussa lainsäädännössä**
- 2 Lasten ja nuorten oikeus osallistua päätöksentekoon on nimenomaisesti sisällytetty monialaiseen kansalliseen strategiaan lasten oikeuksien toteuttamiseksi**
- 3 Jäsenvaltioon on perustettu riippumaton, lakisääteinen lasten oikeuksien instituutio**
- 4 Jäsenvaltiossa on käytössä mekanismeja, joiden avulla lapset voivat käyttää osallistumisoikeuttaan turvallisesti oikeudellisissa ja hallinnollisissa menettelyissä**
- 5 Käytössä on lapsiystävällisiä valitusmenettelyitä**

Arviointityökalu: Indikaattorit 6-10

Osallistumisoikeuden edistäminen

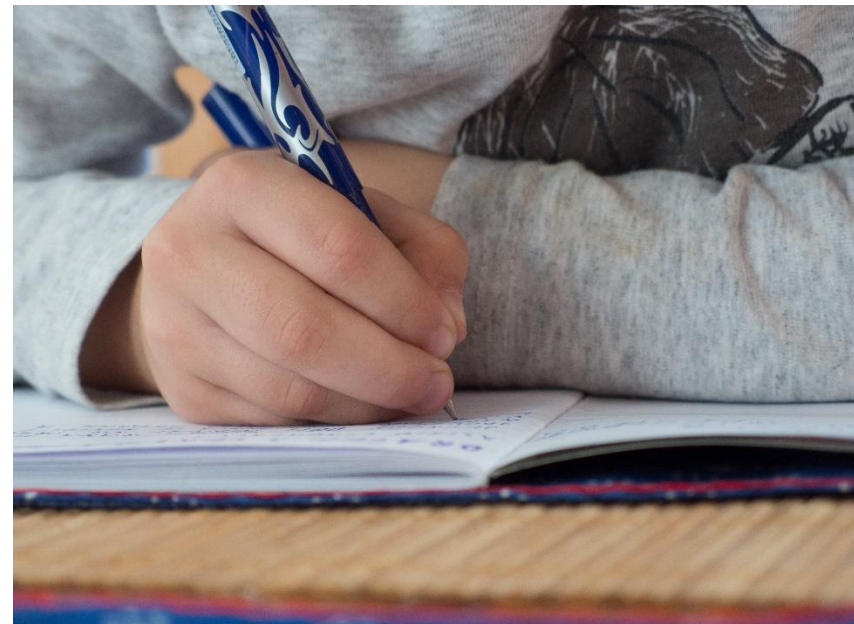
6	Lasten oikeus osallistua päätöksentekoon on sisällytetty lasten parissa työskentelevien ammattilaisten peruskoulutusohjelmiin
7	Lapsille jaetaan tietoa heidän oikeudestaan osallistua päätöksentekoon

Osallistumispaikkojen luominen

8	Lapset ovat edustettuina eri foorumeilla, mukaan lukien omien organisaatioidensa kautta, kouluissa sekä paikallisilla, alueellisilla ja kansallisilla hallintotasoilla
9	Käytössä on lapsille suunnattuja palautemekanismeja koskien paikallisia palveluita
10	Lapsia tuetaan osallistumaan YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (mukaan lukien CRC-varjoraportti) ja olennaisten Euroopan neuvoston välineiden ja yleissopimusten seurantaan

Arviointityökalu

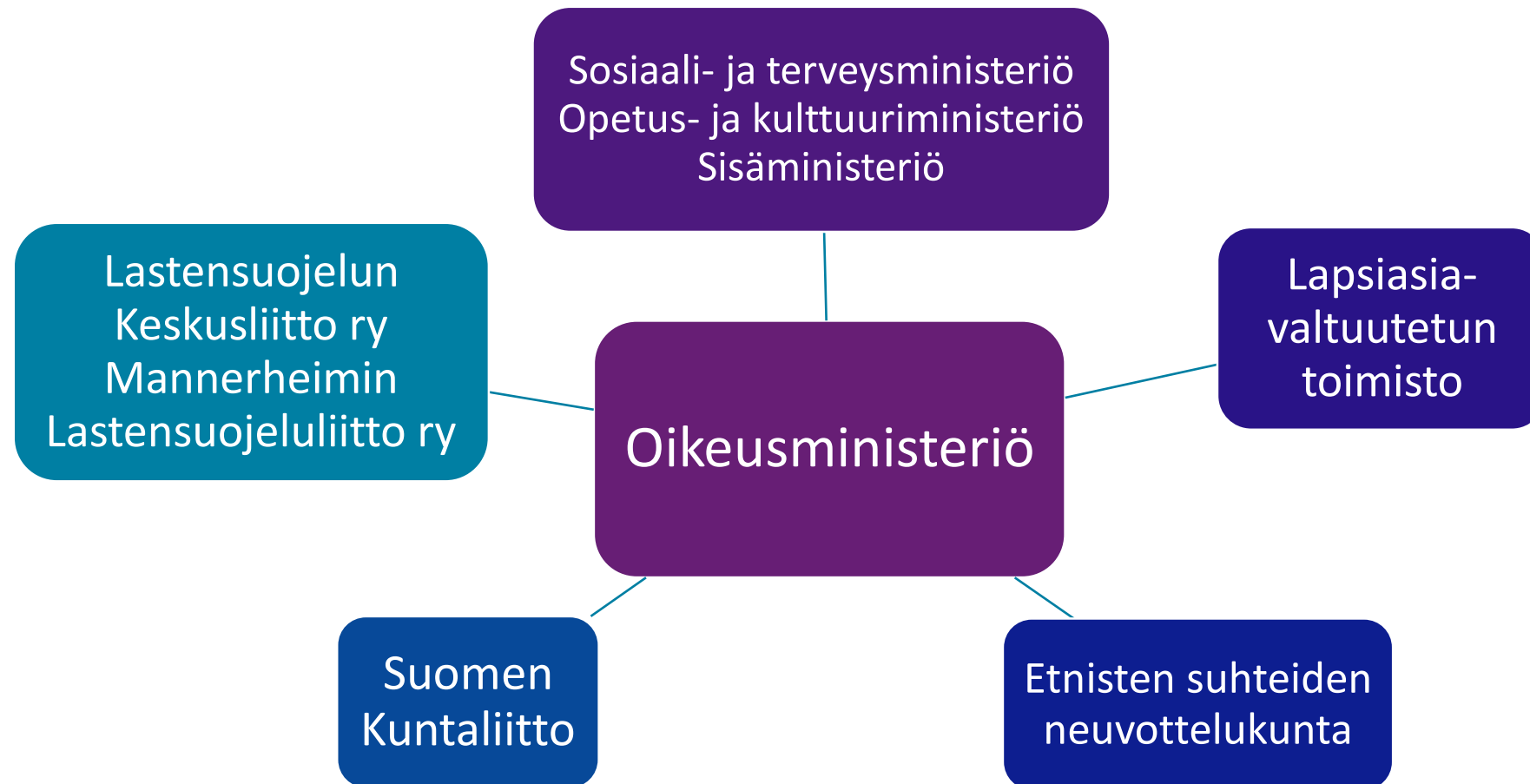
- **Rakenneindikaattorit** kertovat jäsenvaltion sitoutumisesta toimenpiteisiin. Niissä tarkastellaan sellaisten instituutioiden ja käytäntöjen olemassaoloa, jotka perustuvat YK:n lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen ja Euroopan neuvoston standardeihin, sekä lasten osallistumisoikeuksien toteutumista.
- **Prosessi-indikaattorit** viittaavat sitoumuksen perusteella tehtyihin toimenpiteisiin ja toteutettuihin toimiin. Ne keskittyvät yleensä toimiin, resursseihin tai aloitteisiin, joilla varmistetaan lasten osallistumisoikeudet.
- **Indikaattorin kuvaus:** miten indikaattori tulee ymmärtää ja mitä se pitää sisällään
- **Huom!** Työkalu ei...
 - sisällä tulosindikaattoreita
 - sovellu jäsenvaltioiden väliseen vertailuun

Pilotointihankkeen toteutus

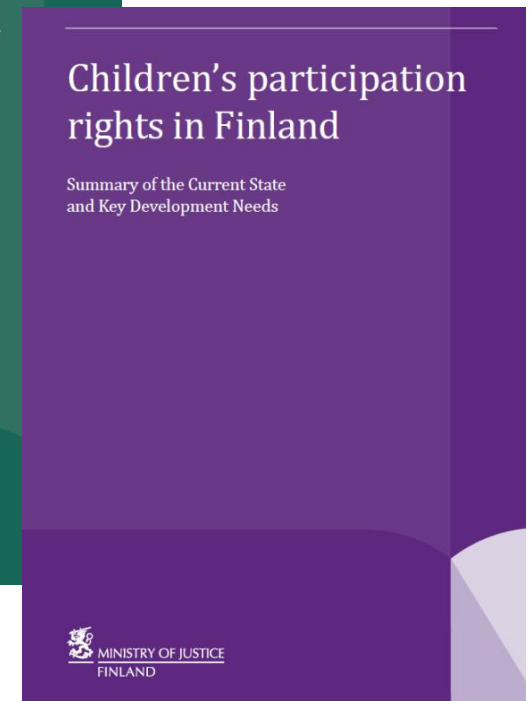
Hankkeen ohjausryhmä

2. Arviointihankkeen tuotokset & keskeiset tulokset

Arviointiraportti: Lasten osallistumisoikeudet Suomessa

- Tiivistelmä tilannekuvasta ja keskeiset kehittämistarpeet julkaistaan 29.1.2020
 - Indikaattorien numeeriset arvioinnit
 - Kieliversiot: suomi, ruotsi, englanti
- Arviointiraportti kokonaisuudessaan julkaistaan helmikuun puolivälissä
 - Tilannekuva kokonaisuudessaan
 - Esimerkkejä hyvistä käytännöistä
 - Kehityskohteet
 - Haavoittuvassa asemassa olevien lasten osalta huomioitavat asiat
 - Raportin kieli: suomi

INDIKAATTORIT 1-5: Osallistumisoikeuden turvaaminen

Tilanne:

1. Lainsäädäntö on pääsääntöisesti kunnossa

2. Lapsistrategiaa ei ole mutta se on valmisteilla

3. Lapsiasiavaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton

4. Oikeudelliset ja hallinnolliset menettelyt ovat osin lapsiystävällisiä

5. Valitusmenettelyjen lapsiystävällisyydessä on kehitettävää

Keskeiset kehittämistarpeet:

- Lainsäädännön pirstaleisuus vaikeuttaa kokonais kuvan hahmottamista.
- Kehittämistarpeita lapsivaikutusten arvioinnissa ja jälkikäteisseurannassa.
- Tunnistettu puutteita esim. viittomakielisten ja vammaisten lasten kuulemisessa.
- Haavoittuvassa asemassa olevien lasten osallisuuteen kiinnitettävä huomiota valmistelussa.
- Keskeistä on kehittää sektorirajat ylittävää yhteistyötä sekä parantaa tiedottamista ja viestintää.
- Kehitettävää lapsiasiavaltuutetun ja käytettävissä olevien oikeusturvakeinojen tunnettuudessa.
- Tarvitaan tehokkaampaa, lapsille suunnattua viestintää yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.
- Kuulemistapojen lapsiystävällisyys ja lapsen edun periaatteen huomioon ottaminen.
- Tiedon lisääminen oikeuksista ja oikeusturvakeinoista; oikeusapu ja oikeudellinen neuvonta.
- Lastensuojelun edunvalvontajärjestelmä, päätöksistä viestiminen lapsille ymmärrettävästi.
- Tietoisuus oikeuksista ja valitusmenettelyistä, tuki ja apu valitusprosesseissa.
- Valitusmenettelyjen lapsiystävällisyyden arviointi, lasten omat kokemukset.
- Valitusmahdollisuuksien tulisi olla lapsen arjessa ja helposti saavutettavissa.

INDIKAATTORIT 6-7: Osallistumisoikeuden edistäminen

Tilanne:

6. Lapsen oikeudet eivät ole vahvasti esillä lasten parissa työskentelevien peruskoulutuksessa

Keskeiset kehittämistarpeet:

- Ammattilaisten perus- ja täydennyskoulutusohjelmien sisältöjä tulisi selvittää perusteellisesti.
- Kaikissa ammattiryhmissä tulisi vahvistaa tietoisuutta lapsen oikeuksista.
- Opetuksen sisällöissä ja kattavuudessa paljon vaihtelua.
- Erityistä huomiota kiinnitettävä haavoittuvassa asemassa olevien lasten parissa työskentelevien ammattilaisten koulutukseen.

7. Lapsille jaetaan vaihtelevasti tietoa heidän osallistumisoikeuksistaan

- Yleistä tietoisuutta lasten oikeudesta osallistua tulisi vahvistaa.
- Kuntien tiedotuskäytännöt; vertaistiedotus.
- Ihmisoikeuskasvatusta varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa tulisi arvioida.
- Koulujen ja oppilaitosten tiedotuskäytännöt.
- Pienten lasten osallisuus.
- Haavoittuvassa asemassa olevien lasten erityistarpeet; tiedon saavutettavuus.

INDIKAATTORIT 8-10: Osallistumispaikkojen luominen

Tilanne:

8. Osallistumisen edustukselliset rakenteet ovat pääosin kunnossa.

9. Lapsilta ei kerätä palautetta paikallisista palveluista systemaattisesti eikä lapsiystävällisesti.

10. Lasten osallistuminen lapsen oikeuksia koskevien sopimusten ym. seurantaan on satunnaista.

Keskeiset kehittämistarpeet:

- Haavoittuvassa asemassa olevat lapset ovat aliedustettuina rakenteissa.
- Edustuksellisten rakenteiden rinnalle muita osallistumisen keinoja.
- Kuulemismenetelmien tulisi vastata lasten omia tarpeita ja toiveita.
- Nuorisovaltuustojen toimintaedellytykset turvattava; oppilaskuntien roolia vahvistettava.
- Koulujen demokratiakasvatus, kuulemisen systematisointi, äänioikeusikärajan lasku.

- Palautteenkeruun systematisointi; palautemekanismien lapsiystävällisyyden ja saavutettavuuden kehittäminen.
- Vaikuttavuus ja viestintä.
- Yhteistyö eri tahojen kesken palautemekanismien kehittämiseksi tärkeää.
- Monikanavaisuus ja vuoropuhelun merkitys; luottamuksellisuus.

- Määräaikaisraportointien aikataulusta tulisi pitää kiinni.
- Lapsilta kerättävän tiedon systematisointi ja hyödyntäminen raportoinnissa; olemassa olevien tiedonkeruukanavien hyödyntäminen.
- Viranomaisten ja muiden lasten parissa työskentelevien tietoisuuden lisääminen.
- Kuntien rooli raportoinnissa: tietämys ja osaaminen käyttöön, lasten osallistaminen, koulutusta lasten osallistamisesta.

3. Huomioita arviointityökalusta ja -prosessista

Ohjausryhmän huomioita arviointityökalusta

Työkalu tarkastelee lainsäädäntöä, toimintatapoja ja rakenteita; ei sisällä laatu- tai vaikuttavuusindikaattoreita.

Yhdenvertaisuusnäkökulma: miten haavoittuvassa asemassa olevien lasten osallistumisoikeudet toteutuvat ja toteutuvatko ne yhdenvertaisesti?

Tuotos ei ole tieteellisin menetelmin laadittu tutkimusraportti, vaan hallinnon ja järjestöjen asiantuntijoiden tuottama arviointiraportti.

Indikaattorien arviointikriteerit ovat liian kategorisia ja karkeita; ei anna riittävää ja asianmukaista kuvaa oikeuksien toteutumisesta.

Osallistumisoikeuksien irrottaminen muista lapsen oikeuksista keinotekoista.

Aihepiiri on varsin laaja; toisaalta esim. vammaispalvelut, varhaiskasvatus ja esiopetus sekä terveydenhuollon palvelut on jätetty kokonaan tai osittain tarkastelun ulkopuolelle.

Numeeriset arviointikriteerit turhan kategorisia; eivät välitä oikeaa kuvaa Suomen tilanteesta.

4. Johtopäätöksiä

Ohjausryhmän johtopäätöksiä pilotointihankkeesta

1

Lähtökohtana itsearviointi, tavoitteena kehittäminen

- Arviointityökalu ei sovellu jäsenmaiden vertailuun.
- Kehittämistarpeita on pyritty tuomaan esiin mahdollisimman avoimesti → itsekriittisyys korostuu.

2

Arviointityökalu menetelmänä kattava, mutta raskas

- Raportti tarjoaa hyvän perustan lasten osallistumisoikeuksien seurannalle ja edistämiselle Suomessa.
- Arviointityökalu on nykymuodossaan turhan raskas ja työläs menetelmä säännöllisesti toistettavaksi
- Arviointivastuuta voisi jakaa eri toimijoiden kesken; toisaalta VN sisäistä koordinaatiota tarpeen selkeyttää.

3

Arvioinnin tulokset käyttöön valtioneuvostossa

- Meneillään tai käynnistymässä useita laajoja strategioita, ohjelmia ja hankkeita, joilla on suoria yhtymäkohtia lasten osallistumisoikeuksiin.
- Tavoitteena on, että raportin tulokset pystytään nivomaan valmistelutyöhön, osaksi laajempaa kokonaisuutta.

Kiitos!

Liisa Männistö

Erityisasiantuntija

Demokratia ja vaalit, Demokratia- ja julkisoikeusosasto,
Oikeusministeriö

Hanke oikeusministeriön verkkosivuilla:

<https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM001:00/2019>

OIKEUSMINISTERIÖ

www.oikeusministerio.fi

Facebook: facebook.com/oikeusministerio

Twitter: [@oikeusmin](https://twitter.com/oikeusmin)

Käyntiosoite: Eteläesplanadi 10, Helsinki

Postiosoite: PL 25, 00023 Valtioneuvosto

Vaihde: 029 516 001